

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՌԱՋԻՆԻ
ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Նրա անունը ինչպէս որ հող էր,
հող պիտի դառնայ, եւ հողին, որ Աստուած
էր տուել, պիտի վերադառնայ Նրա մօտ գնա»
(Ժող., ԺԲ, 7)

Ի սկզբանէ մարդ արարածը ջանացել է ճանաչել մահ կոչուող առեղծուածը, սակայն մարդկութեան պատմութիւնը վկայում է, որ աղամորդին մահուան ճանաչողութեանը երբեք չի հասել: Զի Բարձրեալը Աստուած, որ անչափ շատ է սիրում իր իսկ ստեղծած մարդուն, թոյլ չի տուել, որ մեղսալից աղամորդին այդ մեղանչական վիճակով ըմբռնի այն առեղծուածը, որն սկիզբն է նոր, դեռ անվերջ երկնային մշտնջենաւոր կեանքի...

Իսկ երբ աշխարհում ծագել է Արդարութեան Արեգակ Յիսուս Քրիստոս, եւ երբ Նրա անճառելի Լոյսը հեղուել է ի հոգիս համայն մարդկութեան, ահա այդ իսկ ժամանակակից լուսաւորեալ մարդ արարածն այլեւս չի սարսափել, չի փորձել իր ֆիզիքական մարմնի անմահութիւնն ապահովել, զի այլեւս լաւ էր ըմբռնել Տէրունի պատգամը. «Ով սիրում է իր անձը, կը կորցնի այն, իսկ ով այս աշխարհում իր անձն առնում է, այն կը պահի յաւիտեանական կեանքի համար» (Յովհ. ԺԲ. Զ5):

Արդ, եթէ պարզ բրիտոնեան սոյն պատգամն ընկալել էր իր ամբողջ էութեամբ եւ դրանով իսկ պայմանաւորուել ու արժեւորել էր երկրաւոր կեանքը, ապա որքան առաւել՝ հոգեւորականը, մա, որ իր անձը ուրանալով՝ իրեն անմնացորդ ու անսակարկ Տիրոջն ու Նրա Ս. Եկեղեցուն է ընծայում...

Ահաւասիկ «Հայրապետ սուրբ եւ անբիծ, որն իր երկրաւոր կեանքում իսկ համտեսում է երկնային անանց քարիքների քաղցրահամ պտուղը՝ հոգու խաղաղութեամբ հաւաստելով, որ Նա, որ ջանք չի խնայի Աստծոյ փրկագործական ծրագրին մասնակից դառնալու համար, թեւ մարմնապէս անասելի տառապանքներ կրի, սակայն, այնուհանդերձ, Ամենասուրբ Երրորդութեան շնորհիւ ու ողորմութեամբ միայն ու միայն երկմէի Արքայութեան համար իր հոգին կ'աւանդի...

Յուլիսի 5

Վաղ առաւօտից սգացող Մայր Աթոռի Վեհաբանում հոգեւոր դասը, կաթողիկոսական տեղապահ Գերաշնորհ Տ. Ներսէս Արքեպս. Պապականի գլխաւորութեամբ, կատարում էր Տան Կարգ: ...Մոռագուրկ հայ հոգեւորականը Տիրոջն աղերսում էր. «...Դասաւորեա՛ գիտցի հանգուցելոյս Հայրապետի ի Քեզ նշմարիտ հաւատով ընդ ամենայն սուրբս Քո՛ յառաջագահ դասուն ի միւս անգամ Քո գալստեանդ. զի եւ սա արժանաւոր եղիցի՝ գոհանալով փառաւորել զՀայր եւ զՈրդի եւ զՍուրբ Հոգիդ»:

Յաւարտ այս սրբաշունչ կարգի՝ սգաթափօրը հանդիսաւոր կերպով Վեհափառ Հայրապետի դիմ տանում է քաղաքամայր Երեւան՝ Արարատեան հայրապետական թեմի առաքնորդանիստ Ս. Սարգիս եկեղեցի: Այստեղ կատարուում

է հոգեհամգստեան պաշտօն, որին ներկայ էին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի յուղարկաւորութեան կազմակերպման պետական յանձնաժողովի անդամները, Վեհափառի հարազատները, սփռնափայ գործիչներ, մտաւորականներ, հասարակական տարրեր կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներ:

Հոգեհամգստից յետոյ աստիճանաբար սկսուեւ է հաւատացեալների հոսքը սուրբ եկեղեցի: Գէթ մի քանի րոպէներ, կենցաղային հոգսերն ու անձնական խնդիրները մոռանալով, հաւատացեալ հայկազուններն իրենց որդիական ակնածանքն ու վշտակցութիւնն էին եկել յայտնելու Վեհափառ Հայրապետին ու իրենց Մայր եկեղեցուն:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 18ին, մախազահութեամբ կաթողիկոսական տեղապահ Տ. Ներսէս Արքեպս. Պողոսեպիւսի եւ մասնակցութեամբ Երուսաղէմի ու Կ. Պոլսոյ Հայոց Ամենապատիւ Պատրիարք Հայրեր Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մամուկեանի եւ Տ. Մեսրոպ Արքեպս. Մութաֆեանի, ինչպէս մասն Հայոց Եկեղեցու գրեթէ ողջ հոգեւոր դասի, տեղի ունեցաւ հոգեհամգստեան պաշտօն: Յընթացս արարողութեան՝ Մայր Աթոռի միաբանութեանն է միանում մասն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան պատուիրակութիւնը՝ Արամ Ա. ի գլխավորութեամբ:

Հոգեհամգստեան վերջաւորութեանը, յանուն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միաբանութեան, միխթարող խօսքով հանդէս է գալիս Կենտրոնական Եւրոպայում, Աւստրիայում ու Շուեյտլայում հայրապետական պատուիրակ Տ. Մեսրոպ Արքեպս. Գրիգորեանը: Սրբազան հայրն իր խօսքում հիմնադրամալից կերպով անդրադառնում է երջանկայիշատակ Հայրապետի կարճատեւ, սակայն բեղուն գործունէութեանը: Նա մասն վեր է հանում

Գարեգին Ա. ին բնորոշ այն յատկանիշները, որոնք մեր հեղինակութեան ու արժանապատուութեան գրաւականներն էին:

«Թէեւ մենք կորցրինք Վեհափառը, – ասում էր Մեսրոպ Սրբազանը, – սակայն մեզ հետ մնացին մեր անկատար ծրագրերը, ուստի ջանամք իրագործել դրանք եւ այդպէս վառ պահենք մեր յիշատակը մեր եւ գալիք սերունդների սրտերում»:

Առաւօտից մինչեւ երեկոյ Վեհափառ Հայրապետի դագաղի մօտ չորս քահանայ Աւետարան էր ընթերցում Հայրապետի հոգու հանգստի ու խաղաղութեան համար Երկնաւոր Թագաւորին աղօթելով:

Յուլիսի 6

Ժամը 10ին քաղաքամայր Երեւանի Ս. Սարգիս եկեղեցում, մախազահութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա. ի եւ աղօթական ներկայութեամբ Կաթողիկոսական Տեղապահ Տ. Ներսէս Արքեպիսկոպոսի, Երուսաղէմի ու Կ. Պոլսոյ Հայոց Սրբազան Պատրիարքներ Տ. Թորգոմ ու Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսների, ու Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցու թեմակալ առաջնորդների, ինչպէս մասն մասնակցութեամբ ՀՀ Նախագահի, ՀՀ վարչապետի, ՀՀ ԱԺ մախազահի, պետական աւագանու այլ ներկայացուցիչների եւ ՀՀ-ում օտարերկրեայ դիւանագէտների, Վեհափառ Հայրապետի ազգականների ու սգակիր հայորդիների, տեղի ունեցաւ հոգեհամգստեան պաշտօն, որով րովաւնալ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին հայցում էր Աստծոյ գութն ու ողորմութիւնը՝ իր հանգուցեալ ծառայի համար:

Հոգեհամգստեան պաշտօնից յետոյ, ի դէմս Հայոց եկեղեցու նուիրապետական աթոռների գահակալների, հոգեւոր դասի ու համայն հայ ժողովրդի, իրաժեշտի խօսք է ասում Արարատեան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ

Տ. Գարեգին Արքեպս. Ներսիսեանը:

Արքազան Հօր խօսքից անմիջապէս յետոյ, Վեհափառ Հայրապետի մարմինը դուրս է բերում Ս. Սարգիս Եկեղեցուց եւ «Աշխարհ ամենայնի» երգեցողութեամբ, սգաթափօրով տարւում է մինչեւ ատոմեֆեմաների շարասիւն: Այնուհետեւ մեֆեմաներից կազմուած սգաթափօրը համըմբաց ուղեւորւում է Միածնաէջ Մայր Աթոռ:

Տակաւին մի քանի օրեր առաջ սգաւոր Ս. Էջմիածինը պատրաստւում էր իր երջանկայիշատակ գահակալին արժանաւորապէս դիմաւորելու:

Մայր Աթոռի կենտրոնական դարպասի մօտ վաղ առաւօտից խոնուել էր Մայրավանքի պաշտօնէութիւնը, հոգեւոր դասը, Մայր Աթոռին ենթակայ միւս հաստատութիւնների աշխատակազմերի անդամներն ու մի քանի տասնեակ հաւատացեալներ:

Կենտրոնական դարպասի մօտից, «Այսօր գտով ի Բեթանիա» շարականի երգեցողութեամբ, սգաթափօրը Վեհափառ Հայրապետի դիմ առաջնորդում է Մայր տաճար:

Նշեմք, որ նախքան Եկեղեցի մուտք գործելը, Հայոց Եկեղեցու երանելի հայրերի իմաստուն տնօրինութեամբ, հանգուցեալ Հայրապետի մարմինը «ի չորս տեղուդ հանգիստ» է առնում: Այդ դադար համգատեան պահերին ընթերցւում են սուրբգրային հատուածներ, երգւում են շարականներ, քարոզ է ասւում, ապա կարդացւում է աղօթք. «Համգո՛ գնդի ծառայիս քո ի տեղուդ լուսոյ եւ ի տեղուդ հանգատեան՝ ուստի փախուցեալ եմ ամենայն ցաւ եւ տրտմութիւնք եւ հեծութիւնք...»:

Այնուհետեւ, երբ Վեհափառ Հայրապետի մարմինը բերում է սուրբ Եկեղեցու դրան մօտ, նախ եւ առաջ ընթերցւում են սուրբգրային պատշաճ

հատուածներ, երգւում են շարականներ, կարդացւում է յատուկ աղօթք, ապա «Ջողորմութեան քո զոռում քաց մեզ Տէր» շարականի երգեցողութեամբ թափօրը մուտք է գործում Եկեղեցի: Տաճարում ընթերցւում են սուրբգրային հատուածներ, այնուհետեւ «Հոգւոյն հանգուցելոյն...» մաղթամեղով եւ «Հայր մերով» աւարտւում է «Քահանայաթաղ առնելոյն» տաճար տանելու կարգը. «Եւ ապա արծակին խաղաղութեամբ եւ երթիցն ի տեղիս իրեանց»:

Ինչպէս Ս. Սարգիս Եկեղեցու, Մայր տաճարում եւս Վեհափառ Հայրապետի դազաղի մօտ չորս քահանաներ սկսում են Ս. Աւետարանի ընթերցումը:

Թ՛ Յուլիսի 6ին եւ Թ՛ Յուլիսի 7ին վաղ առաւօտից սկսեալ մինչեւ ուշ երեկոյ, չէր դադարում հաւատացեալ հայորդիների հոսքը Մայր տաճար՝ վերջին հրաժեշտ տալու եւ վերջին աջիւնքոյն ստանալու իրենց հանգուցեալ Հովուապետից:

Հայոց Եկեղեցու հնաւանդ կանոնների համաձայն՝ Թ՛ առաւօտեան, Թ՛ երեկոյեան ժամերգութիւններից յետոյ կատարւում էր հոգեհանգստեան պաշտօն (եւ այսպէս շարունակ 40 օր զի ողջերի անկեղծ ու սրտարուխ աղօթքները մեծ օգնութիւն են մեղեցեալին՝ երկմէի եւ երկրի միջեւ ծուարած չարի այսերի միջով խաղաղ ու անվրդով դէպի յաւիտեանական կայաններ ընթանալիս):

Յուլիսի 8

Հինգշաբթի ժամը 10ին, սկսւում է Սուրբ եւ Ամմահ Պատարագի արարողութիւնը: Ս. Պատարագին ներկայ էին ՀՀ Նախագահ Ռոբերտ Քոչարեանը, ՀՀ Վարչապետ Վազգէն Սարգսեանը, ՀՀ ԱԺ Նախագահ Կարէն Դեմիրճեանը, ՀՀ Սահմանադրական Դատարանի Նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանը, ՀՀ իշխանութիւնների այլ ներկայացուցիչներ, ՀՀ-ում հաւատարմագրուած օտարերկրեայ

դիւստրակտներ, սփիւտֆահայ գործիչներ, հասարակական ֆաղափական կազմակերպութիւնների ու կուսակցութիւնների ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ իրենց յարգամբն էին բերել Վրաստանի Հանրապետութեան Աժ մայիսգահ Ջուրաք ժվանեան, Արցախի Հանրապետութեան վարչապետ Անուշահան Դանիէլեանը եւ ուրիշներ: Հայոց եկեղեցու սրբազան արարողութեանը ներկայ էին նաեւ Վեհափառ Հայրապետի յուղարկաւորութեանը մասնակցելու նպատակով Ս. Էջմիածնում գտնուող Համայն Վրաստանի Կաթողիկոս-Պատրիարք Իլյա Բ. Ռուս Ուղղափառ եկեղեցու պատուիրակութիւնը՝ միտրոպոլիտ Պիտիրիմի գլխաւորութեամբ, Ղալտի Ուղղափառ եկեղեցու միտրոպոլիտներ Յովհաննէսը եւ Ամրա Բիշոյը, Կ. Պոլսի Տիեզերական Պատրիարքութիւնից՝ միտրոպոլիտ Գեմադիոս Լիմուրիոսը, Ասորի Ուղղափառ եկեղեցուց՝ Հալէպի միտրոպոլիտ Իբրահիմը, Վատիկանից՝ կարդինալ Կասիդին, Քենթրքերիի արքեպիսկոպոսութիւնից՝ Բեսիմֆաթի եպիսկոպոս Ջեֆրի Ռոուսը, Հալէպի շէյխ Ալ Շամը եւ այլք:

Երեւոյց «Ահեղ Խորհուրդի» պէտք է կատարուեն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի վերջին օծման կարգը. «Եւ մինչ մատչիցի Սուրբ Պատարագն, ի ժամ ողորմին առաջի բեմին այս կարգ կատարի», այսինքն՝ սարկաւազի բարոգից յետոյ հանդիսապետը կարդալու է «Օրհնեալ եւ, Տէր Աստուած Ամենակալ» աղօթքը, որից յետոյ Վեհափառ Հայրապետի դին յարաւման ֆահանայքն եւ հանեն ի բեմն առաջի Սրբոյ Սեղանոյն»: Այնուհետեւ, ձեռամբ կաթողիկոսական տեղապահ Տ. Ներսէս Արքեպ. Պապապետի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա-ի, կատարուել է Գարեգին Ա-ի վերջին օծման կարգը. «Եւ առեալ զՍուրբ Մշտունն, օծել մաքր գեակաւն եւ ապա զաջոյ ձեռն»:

Ս. եկեղեցու վարդապետութեան համաձայն՝ վերջին օծման կարգը ննջեցեալին օծուել է այնպիսի զօրութեամբ, որը հանգուցեալին երկմէի ու երկրի միջեւ եղող դեւերին յաղթահարելու եւ աստուածային իմանալի շնորհով սպառազինուած իր ընթացքը դէպի իսկապետութեան մաւախման շարունակելու ուժ եւ կարողութիւն է տալիս. «Քի... ընկալցին սուրբ մշխարհս ոսկեղաց սորա զօրութիւն թշկուութեանց. եւ զհալածումն սեւագունդ դիւաց. եւ մեծ պարծանս կենաց. եւ յոյս մեծապէս սուրբ խոստովանութեամբ, որ ի Հայր եւ յորդիգ եւ ի Հոգիոյ Սուրբ...»:

Օծման կարգից յետոյ, խորհրդանշօրէն, Վեհափառ Հայրապետն իր վերջին ողորմն է տալիս Ս. եկեղեցուն, Ս. Սեղանին, հոգեւոր դասին, Ս. եկեղեցու մանկտեաց եւ ի Քրիստոս իր բոլոր եղբայրներին, զի «եւ ճանապարհորդեցի առ Արարիչն իմ, ...եւ ճանապարհորդեցի առ Քրիստոս յոյսն ամենեցուն»:

Այնուհետեւ, շարականներից ողբաձայն երգեցողութեամբ, Վեհափառ Հայրապետի մարմինը երեք անգամ պտտեցնում են Ս. Սեղանի շուրջ, «որ մշանակէ՝ զհամբուրեմն մորին զսեղանն եւ զբոլոր եկեղեցին եւ զարքութիւնն ամենայն, եւ զհրաժարական ողորմն տալն...»:

Սրբազան այս արարողութիւններից յետոյ դամբանական խօսքով հանդէս են գալիս կաթողիկոսական տեղապահը, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսը, Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ պատրիարքները: Դամբանականներից յետոյ երբ սարկաւազը Ս. Սեղանից ներկաներին յորդորում է միմեանց Սուրբ համբոյրով ողորմն տալ, «ամենայն ժողովուրդն համբուրեմն զաջ հանգուցելոյն» որպէս եւ ֆահանայքն. եւ դնեն ի մէջ տաճարին եւ մատչի Պատարագն»:

Յաւարտ Ս. Պատարագի, շարականների երգեցողութեամբ, Գարեգին

Ա-ի մարմինը տանարի արեւմտեան դռնից դուրս է հանում եւ թափորով հիւսիսային կողմից պտտուելով, համապատասխան դադարներով, սաղմոսների, աղօթքների ու աւետարանական ընթերցումներով տարում է արեւմտեան կողմ եւ դուրս «յափն գերեզմանին»։ Գերեզմանափռի մօտ սուրբգրային ընթերցումաժամերից, քաղաքներից, աղօթքներից ու շարականների երգեցողություններից յետոյ «առեալ քահանային երիցս անգամ գողոյ ի յափն, խաչակնէ՛լ» ասելով. «Օրհնեա՛, Տէ՛ր, ողորմութեամբ Քով գողոյ ծառայիս Քոյ, եւ յիշեա՛ զսա, զի հող էր եւ ըստ հրամանի Քում՛ ի հող դարձաւ»։ Եւ մինչեւ Վեհափառ Հայրապետի անկենդան մարմինը գերեզմանափռս իջեցնելը, յանուն ՀՀ իշխանութիւններ յորդիակամ

խոնարհութեան ու Մայր Աթոռին վշտակցութեան, դամբանական խօսքով հանդէս է գալիս ՀՀ. Նախագահ Ռ. Քոչարեանը։ Նախագահի խօսքից յետոյ Վրաց եկեղեցու եւ ողջ ժողովրդի անունից հրաժեշտի ու սփոփանքի խօսք է ասում նաեւ Համայն Վրաց Կաթողիկոս-Պատրիարք Իլյա Բ-ն։

Դամբանականներից յետոյ, «Տէր հովուեսցէ զիս» սաղմոսի ընթերցումով, Վեհափառ Հայրապետի դին իջեցնում են դամբարան, որից յետոյ հոգեւոր հայրերն օրհնում ու կնքում են «դամբարան եւ ոսկերի ծառայիս Աստուծոյ»։

«Յիշեա՛, Տէր, զհոգի հանգուցեալ Հայրապետին մերոյ եւ հանգո՛ զմա ի լոյս երեսաց Աստուածութեան Քոյ»։ ամեն, եղիցի, եղիցի։

ԱՐԹՈՒՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԹԵՄԻ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆՈՐԻ

Տ. ԳԱՐԵԳՐԻ ԱՐԲ. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆԻ ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԽՕՍԲԸ

Սուգ է հայոց։ Մեզ հետ չէ այլեւս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը։ Սգաւոր է Մայր Աթոռ Ա. Էջմիածինը, սգաւոր է Հայոց պետութիւնը։ Խոր վշտով եւ գլխահակ՝ վերջին հրաժեշտն ենք տալիս եւ հայրենեաց սուրբ հողին յանձնում սիրելի Վեհափառ Հայրապետին։ Վերջին հրաժեշտն ու խոնարհումն ենք մատուցում մեր իրականութեան իմֆօրմակ եւ քացառիկ անհատականութիւններից մէկին, որն իր անձով ու գործով դիրին, խանդավառօրէն սիրելի դարձրեց դժուարին առաջնությունը հայ հոգեւորականի, որն իր արիւնը չի խնայել «վասն հաւատի» ըմբռնելով այն որպէս «վասն հայրենեաց»։

Հանգամանքների բերմամբ՝ Նորին Արքուքին Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կեանքի մեծ մասն ապրեց Հայաստանից դուրս, հայրենիքից հեռու։ Հեռաւոր Քեսապում ծնուել էր «Սուրբ հոգով եւ հայուքեամբ իմֆնամալու» ու ողջ կեանքն անսակարկ սպասաւորութեամբ մատուցելու Տիրոջ զոհաբերութեան Սուրբ Սեղանին եւ սիրեցեալ հարազատ իր ժողովրդին։

Էջմիածնի սուրբ խորհրդի մերժոյ, ազատն Մասեաց հայեացքի դիմաց, երբ վերջին հանգրուանն ենք ուղեկցում Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, ամենախորն ապրումով վերլիշում եմ Նորին Արքուքեան խօսքերը. «Ահա այսօր եկած եմ հայրենիք»։